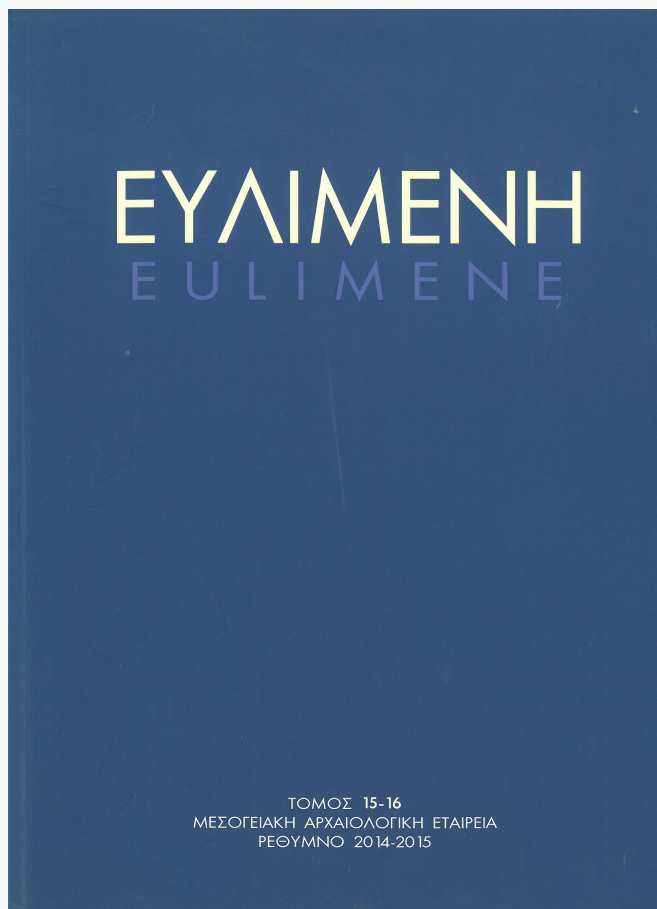

EULIMENE

Vol 15 (2014)

EULIMENE 15-16 (2014-2015)

Βιβλιοκρισία Hans v. Mangoldt, Makedonische Grabarchitektur. Die Makedonischen Kammergräber und ihre Vorläufer, Band I: Text, Band II: Tafeln und Karten, Tübingen-Berlin 2012

Ιωάννης Π. Τουράτσογλου

doi: [10.12681/eul.32817](https://doi.org/10.12681/eul.32817)

ΕΥΛΙΜΕΝΗ

ΜΕΛΕΤΕΣ ΣΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ,
ΤΗΝ ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΗ, ΤΗ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΠΥΡΟΛΟΓΙΑ

Τόμος 15-16
Μεσογειακή Αρχαιολογική Εταιρεία
Ρέθυμνο 2014-2015

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Π. Μανουσάκη 5–Β. Χάλη 8
GR 741 00–Ρέθυμνο

Χατζηχρήστου 14
GR 117 42–Αθήνα

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ–ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

Δρ. Νίκος Λίτινας (Ρέθυμνο)

Αναπλ. Καθ. Μανόλης Ι. Στεφανάκης (Ρόδος)

ΒΟΗΘΟΙ ΕΚΔΟΣΗΣ

Δρ. Δήμητρα Τσαγκάρη (Αθήνα)

Δρ. Σταυρούλα Οικονόμου (Αθήνα)

Γεώργιος Μαυρουδής (Ρόδος)

PUBLISHER

MEDITERRANEAN

ARCHAEOLOGICAL SOCIETY

P. Manousaki 5–V. Chali 8
GR 741 00–Rethymnon

Chatzichristou 14
GR 117 42–Athens

PUBLISHING DIRECTORS, EDITORS-IN-CHIEF

Dr. Nikos Litinas (Rethymnon)

Assoc. Prof. Manolis I. Stefanakis (Rhodes)

ASSISTANTS TO THE EDITORS

Dr. Dimitra Tsangari (Athens)

Dr. Stavroula Oikonomou (Athens)

Georgios Mavroudis (Rhodes)

ΕΥΛΙΜΕΝΗ

2014-2015

EULIMENE

ISSN: 1108–5800

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Καθ. Πέτρος Θέμελης (Ρέθυμνο)
Καθ. Νίκος Σταμπολίδης (Ρέθυμνο)
Ομ. Καθ. Alan W. Johnston (Λονδίνο)
Καθ. Mariusz Mielczarek (Łódź)
Καθ. Άγγελος Χανιώτης (Princeton)
Αναπλ. Καθ. Μανόλης Ι. Στεφανάκης (Ρόδος)
Δρ. Ιωάννης Τουράτσογλου (Αθήνα)
Δρ. Νίκος Λίτινας (Ρέθυμνο)
Καθ. Αναγνώστης Αγγελαράκης (Adelphi)
Καθ. Σταύρος Περεντιδής (Αθήνα)

ADVISORY EDITORIAL BOARD

Prof. Petros Themelis (Rethymnon)
Prof. Nikos Stampolidis (Rethymnon)
Em. Prof. Alan W. Johnston (London)
Prof. Mariusz Mielczarek (Łódź)
Prof. Angelos Chaniotis (Princeton)
Assoc. Prof. Manolis I. Stefanakis (Rhodes)
Dr. Ioannis Touratsoglou (Athens)
Dr. Nikos Litinas (Rethymnon)
Prof. Anagnostis Agelarakis (Adelphi)
Prof. Stavros Perentidis (Athens)

Η EYLIMENH είναι μία επιστημονική περιοδική έκδοση με κριτές που περιλαμβάνει μελέτες στην Κλασική Αρχαιολογία, την Επιγραφική, τη Νομισματική και την Παπυρολογία εστιάζοντας στον Ελληνικό και Ρωμαϊκό κόσμο της Μεσογείου από την Υστερομινωική / Υπομινωική / Μυκηναϊκή εποχή (12^{ος} / 11^{ος} αι. π.Χ.) έως και την Ύστερη Αρχαιότητα (5^{ος} / 6^{ος} αι. μ.Χ.).

Η EYLIMENH περιλαμβάνει επίσης μελέτες στην Ανθρωπολογία, Παλαιοδημογραφία, Παλαιοπεριβάλλον, Παλαιοβοτανολογία, Ζωοαρχειολογία, Αρχαία Οικονομία και Ιστορία των Επιστημών, εφόσον αυτές εμπίπτουν στα προαναφερθέντα γεωγραφικά και χρονικά όρια. Ευρύτερες μελέτες στην Κλασική Φιλολογία και Αρχαία Ιστορία θα γίνονται δεκτές, εφόσον συνδέονται άμεσα με μία από τις παραπάνω επιστήμες.

Παρακαλούνται οι συγγραφείς να λαμβάνουν υπόψη τους τις παρακάτω οδηγίες:

1. Οι εργασίες υποβάλλονται στην Ελληνική, Αγγλική, Γερμανική, Γαλλική ή Ιταλική γλώσσα. Κάθε εργασία συνοδεύεται από μια περίληψη περίπου 250 λέξεων σε γλώσσα άλλη από εκείνη της εργασίας.
2. Συντομογραφίες δεκτές σύμφωνα με το *American Journal of Archaeology*, *Numismatic Literature*, J.F. Oates et al., *Checklist of Editions of Greek and Latin Papyri, Ostraca and Tablets*, ASP.
3. Οι εικόνες πρέπει να υποβάλλονται σε μορφή αρχείου .jpg ή .tiff και σε ανάλυση τουλάχιστον 1,200 dpi (dots per inch) προκειμένου για γραμμικά σχέδια και 400 dpi για ασπρόμαυρες εικόνες (στην κλίμακα του γκρι). Όλα τα εικονογραφικά στοιχεία πρέπει να είναι αριθμημένα σε απλή σειρά.
4. Οι εργασίες υποβάλλονται ηλεκτρονικά στις ακόλουθες διευθύνσεις: litinasn@uoc.gr και stefanakis@rhodes.aegean.gr.

Είναι υποχρέωση του κάθε συγγραφέα να εξασφαλίζει γραπτή άδεια για την αναπαραγωγή υλικού που έχει δημοσιευτεί αλλού ή είναι αδημοσίευτο.

Οι συγγραφείς θα λαμβάνουν ανάπτυπο της εργασίας τους ηλεκτρονικά σε μορφή αρχείου .pdf και έναν τόμο του περιοδικού.

Συνδρομές – Συνεργασίες – Πληροφορίες:

Μεσογειακή Αρχαιολογική Εταιρεία, Π. Μανουσάκη 5 – Β. Χάλη 8, Ρέθυμνο – GR 74100

Δρ. Νίκος Λίτινας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Φιλολογίας, Ρέθυμνο – GR 74100 (litinasn@uoc.gr)

Αναπλ. Καθ. Μανώλης Ι. Στεφανάκης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών, Ρόδος – GR 85132 (stefanakis@rhodes.aegean.gr)

web: <http://www.eulimene.eu/>

EULIMENE is a refereed academic periodical which hosts studies in Classical Archaeology, Epigraphy, Numismatics, and Papyrology, with particular interest in the Greek and Roman Mediterranean world. The time span covered by EULIMENE runs from the Late Minoan / Sub Minoan / Mycenaean period (12th / 11th cent. BC) through to the Late Antiquity (5th / 6th cent. AD).

EULIMENE will also welcome studies on Anthropology, Palaiodemography, Palaeo-environmental, Botanical and Faunal Archaeology, the Ancient Economy and the History of Science, so long as they conform to the geographical and chronological boundaries noted. Broader studies on Classics or Ancient History will be welcome, though they should be strictly linked with one or more of the areas mentioned above.

It will be very much appreciated if contributors consider the following guidelines:

1. Contributions should be in either of the following languages: Greek, English, German, French or Italian. Each paper should be accompanied by a summary of about 250 words in one of the above languages, other than that of the paper.
2. Accepted abbreviations are those of *American Journal of Archaeology*, *Numismatic Literature*, J.F. Oates et al., *Checklist of Editions of Greek and Latin Papyri, Ostraca and Tablets*, ASP.
3. Illustrations should be submitted in .jpg or .tiff format of at least 1,200 dpi (dots per inch) for line art and 400 dpi for halftones (grayscale mode) resolution. All illustrations should be numbered in a single sequence.
4. Please submit your paper to: litinasn@uoc.gr and stefanakis@rhodes.aegean.gr.

It is the author's responsibility to obtain written permission to quote or reproduce material which has appeared in another publication or is still unpublished.

Offprint of each paper in .pdf format, and a volume of the journal will be provided to the contributors.

Subscriptions – Contributions – Information:

Mediterranean Archaeological Society, P. Manousaki 5 – V. Chali 8, Rethymnon – GR 74100

Dr. Nikos Litinas, University of Crete, Department of Philology, Rethymnon – GR 74100 (litinasn@uoc.gr)

Assoc. Prof. Manolis I. Stefanakis, University of the Aegean, Department of Mediterranean Studies, Rhodes – GR 85132 (stefanakis@rhodes.aegean.gr)

web: <http://www.eulimene.eu/>

Περιεχόμενα
EYΛΙΜΕΝΗ 15-16 (2014-2015)

List of Contents
EULIMENE 15-16 (2014-2015)

Περίληψεις / Summaries / Zusammenfassungen / Sommaires / Riassunti	6
Eirene Roupaki , Hand mills from the vicinity of the Athenian Acropolis. The findings from Athens Metropolitan Railway excavations.....	11
Nikos Panagiotakis – Marina Panagiotaki , <i>Kefala</i> between Skopela and Gournes: A possible Greek sanctuary	55
Απόστολος Δ. Θάνος , Ο ζωγράφος του Τάλω. Παρατηρήσεις στα έργα ενός αγγειογράφου του τέλους του 5 ^{ου} αι. π.Χ.	67
Εριφύλη Κανίνια , Χρυσά στεφάνια με φύλλα κισσού από τις αρχαίες ροδιακές νεκροπόλεις,	101
† Γιώργος Δεσπίνης , Πλακούντες ιδιόσημοι.....	121
Eleni K. Tziligkaki , A quarry-mark from ancient Thera	131
Βιβλιοκρισίες / Book Reviews	
Rocha Pereira, M. Helena. <i>Greek vases in Portugal</i> (2nd edition with a new supplement; 1st edition 1962). Coimbra: Centro de Estudos Clássicos e Humanísticos da Universidade de Coimbra (CECH), 2010. 165 p., 66 p. of plates. €17.00 (pb). ISBN 9789898281241 (Anthi Dipla).....	149
Hans v. Mangoldt, <i>Makedonische Grabarchitektur. Die Makedonischen Kammergräber und ihre Vorläufer</i> , Band I: Text, Band II: Tafeln und Karten, Tübingen-Berlin 2012 (Ιωάννης Π. Τουράτσογλου).	151
G.F. La Torre, <i>Sicilia e Magna Grecia. Archeologia della colonizzazione greca d'Occidente [Manuali Laterza, 314]</i> , Roma-Bari, editore Laterza, 2011. Pp. XIII+409 [ISBN: 978-88-420-9511-8] (Paolo Daniele Scirpo).....	154

Περίληψεις / Summaries / Zusammenfassungen /

Sommaires / Riassunti

Eirene Poupaki, Hand mills from the vicinity of the Athenian Acropolis. The findings from Athens Metropolitan Railway excavations, *EYΛIΜENH* 15-16 (2014-2015), 11-53.

Χειρόμυλοι από την περιοχή της αθηναϊκής Ακρόπολης. Τα ευρήματα από τις ανασκαφές του αθηναϊκού ΜΕΤΡΟ. Το παρόν άρθρο αποτελεί προκαταρκτική παρουσίαση των χειρομύλων για την άλεση των δημητριακών που εντοπίστηκαν κατά την ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο Μακρυγιάννη, στους πρόποδες της Αθηναϊκής Ακρόπολης, την οποία διενήργησε η πρώην Α΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων πριν από την κατασκευή του Σταθμού του ΜΕΤΡΟ «Ακρόπολις». Η έρευνα επικεντρώνεται στους χειρόμυλους παλινδρομικής κίνησης, τους χειρόμυλους «ολυνθιακού τύπου» και στους περιστροφικούς χειρόμυλους, οι οποίοι ήρθαν στο φως κατά την ανασκαφή, όχι κατά χώραν, αλλά είτε ανασύρθηκαν από επιχώσεις διαφόρων χρονικών περιόδων, κυρίως αρχαίων φρεάτων και δεξαμενών, είτε είχαν εντοιχισθεί σε τοιχοποιίες ή θεμελιώσεις διαφόρων κτιρίων. Αυτοί οι χειρόμυλοι ήταν κατασκευασμένοι από ηφαιστειακά πετρώματα άγνωστης προέλευσης, δεδομένου ότι δεν έχουν διενεργηθεί έως σήμερα πετρολογικές αναλύσεις. Οι μυλόλιθοι παλινδρομικής κίνησης «σαμαρωτού τύπου» και οι μυλόλιθοι «ολυνθιακού τύπου» αποτελούν την πλειονότητα των αντικειμένων που μελετήθηκαν και χρονολογούνται σε γενικές γραμμές από την προϊστορική εποχή έως τη ρωμαϊκή περίοδο, ενώ οι περιστροφικοί χειρόμυλοι είναι σπάνιοι. Επιχειρείται η χρονολόγηση των αθηναϊκών χειρομύλων της ανασκαφής με βάση τη σύγκρισή τους με ήδη δημοσιευμένα παράλληλα από άλλες περιοχές, τη χρονολόγηση της στρωματογραφίας της ανασκαφής και τα καλά χρονολογημένα συνευρήματά τους. Τέλος, σκιαγραφείται μία πτυχή της καθημερινής ζωής των κατοίκων της περιοχής, που κατά μερικούς ερευνητές ταυτίζεται με το Αθηναϊκό Δήμο του Κολλυτού.

Nikos Panagiotakis – Marina Panagiotaki, *Kefala* between Skopela and Gournes: A possible Greek sanctuary, *EYΛIΜENH* 15-16 (2014-2015), 55-66.

Η Κεφάλα μεταξύ Σκοπέλας και Γουρνών: ένα πιθανό ιερό ελληνικών χρόνων. Αρχιτεκτονικά κατάλοιπα που εντοπίστηκαν στον λόφο Κεφάλα στη βόρεια-κεντρική Κρήτη κατά την επιφανειακή έρευνα *The Pediada Survey Project*, ανήκουν μάλλον σε κάποιο ιερό ελληνικών χρόνων παρά σε μια ακρόπολη ή ένα οχυρό. Την ταύτιση με το πρώτο ενισχύουν το χαμηλό ύψος του λόφου και η εύκολη πρόσβαση στην κορυφή από τα νότια, καθώς και το επιπεδοποιημένο πλάτωμα που τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα ορίζουν. Η ταύτιση των αρχιτεκτονικών καταλοίπων με ιερό ενισχύεται επίσης από την γεωγραφική θέση της Κεφάλας, κατά πάσα πιθανότητα, στα όρια των μεγάλων πόλεων-κρατών της Κνωσού και της Λύκτου-Χερσονήσου, αλλά και την καλής ποιότητας κεραμική που σχετίζεται με αυτά.

Απόστολος Δ. Θάνος, Ο ζωγράφος του Τάλω. Παρατηρήσεις στα έργα ενός αγγειογράφου του τέλους του 5^{ου} αι. π.Χ., *EYAIMENH* 15-16 (2014-2015), 67-100.

The Talos painter. Remarks on the works of a late 5th century B.C. vase-painter. The subject of the present article is the works of Talos Painter. The specific painter, whose action is confined in the last decades of the fifth century B.C. and early fourth century B.C., is one of the main representatives of the “Rich Style”. The conventional name “Talos Painter” was given to the vase painter by J.D. Beazley due to the depiction of the mythical bronze giant Talos on the main side of the volute crater that was found in the necropolis of Ruvo in Apulia.

In the first part of the article the stylistic characteristics are examined in order to clarify his artistic “identity”. The analysis of those stylistic characteristics has facilitated the re-examination of older attributions of certain vases.

Following this the types of vases decorated by the Talos Painter were examined. From the study of the available material, it seems that he preferred large vases, especially craters and loutrophoroi and also amphora of Panathenaic type, nuptials lebes, hydries and pelikes. The representations decorating those vases have also been examined and analyzed.

Finally, the article concludes with the examination of his apprenticeship and his collaboration with other painters. This examination can lead to the suggestion that the Talos Painter could have been an apprentice to Meidias Painter and also that he co-existed for a certain period in the same workshop with the Modica Painter.

Εριφύλη Κανίνια, Χρυσά στεφάνια με φύλλα κισσού από τις αρχαίες ροδιακές νεκροπόλεις, *EYAIMENH* 15-16 (2014-2015), 101-119.

Gold wreaths with ivy leaves from the nekropoleis of the Rhodian State. The nekropoleis over the greater area of the Rhodian State yielded a considerable number of pure gold wreaths, unfortunately most of them in fragmentary condition. Among them, two gold wreaths with ivy leaves, preserved mostly intact, are of special interest: the wreath from Megisti (Kastellorizo), now housed in the National Archaeological Museum, Athens (cat. no. Χρ 1058) and one wreath found during rescue excavation in the eastern necropolis of Rhodes (Rhodes Museum, cat. no. M 1529).

The gold wreath from Kastellorizo, found in 1913 by three residents of the island on the plateau of Hagios Georgios tou Vounou, was handed over to the archaeologist Nikolaos Kyparissis and transferred to the National Museum in Athens as a gift to the motherland from a humble faraway corner of Greek soil. Regarding its date, a first, rather early evaluation is based on its typological similarities with the excavated wreaths from Sevasti (Thessaloniki Museum, cat. no. ΜΔ 2579) and Apollonia (Thessaloniki Museum, cat. no. ΑΠΟ 662), which date to the middle and the third quarter of the 4th cent. B.C. respectively. However, certain construction innovations, already adopted in the Kastellorizo wreath (gold ribbon-shaped stalks, small tubes soldered on the circular stem for the stalks to fit into, the delicate flower sprays instead of steady corymbs etc.), are also encountered in the ivy wreath of Rhodes Museum M 1529 with gold ribbon-shaped leaf-bearing strip; since the latter was found in a stone casket (*osteotheke*), its earliest date is estimated at shortly before the middle of the 3rd cent. B.C. It would, therefore, be appropriate to

lower the date of the Kastellorizo wreath to the final years of the 4th or rather the early 3rd cent B.C. The wreath from Kastellorizo exudes the simplicity of a classical construction (we might characterize it as a work of art) and at the same time, it is enveloped in an aura of a more delicate movement, a subtle playfulness, a concept of wealth, which precisely characterizes a hellenistic creation.

It is doubtful whether the rather unskilled work connecting the two parts of the circular stem of the Kastellorizo wreath with twisted wire is original; the two parts may have originally been joined by a flexible ornamental element (Heraklean knot or double twined wire) or the circular stem may have been constructed as a single piece and the wire coil at the front of the wreath which keeps the two parts of the stem together may be an ancient repair. A close inspection of the stemless and somehow damaged heart-shaped leaflet which ornaments the top of the Kastellorizo wreath (now stuck on site with resin) showed that it did not originally belong to this wreath and most probably it was used (obviously “recycled” from another wreath) to disguise the ancient repair.

On the other hand, the ivy wreath of Rhodes Museum M 1529, seems to be a fine specimen of a massive production, during which the constituent parts of a wreath were made separately and, eventually, assembled according to the wishes of the clientele; this practice may be thought as typical of the vigorous commercial activity in the Hellenistic Rhodian State. Thus, the two ivy wreaths represent two different stages of constructional conception within the chronological framework between the final years of the 4th and the middle of the 3rd cent. B.C.

The two ivy wreaths from the nekropoleis of the ancient Rhodian State (together with a third one, still unpublished, found recently during rescue excavation in the Rhodian nekropolis) constitute a relatively large proportion of the totally ten known pure gold wreaths with ivy leaves; the rarity of ivy wreaths is probably mainly due to the fact that it takes more gold sheets to fabricate heart-shaped ivy leaves than lanceolate myrtle ones. Also, the cost of ivy leaves would have been higher by the additional material and work required to reinforce the support of the sizeable heart-shaped leaves. However, it seems that the wealthy middle class Rhodian society of the Hellenistic time, largely familiar with the cult of Dionysos – obviously under the influence of the active *koinon of Dionysiastai* – could possibly afford the purchase of an ivy wreath. The rather large proportion of ivy leaf wreaths found in the nekropoleis of the ancient Rhodian State could also be associated with the chthonic aspect of the cult of Dionysos, which appears to have been widespread in Rhodes as demonstrated by a series of finds and, most importantly, the relief representations of the Dionysiac procession on the grave complexes at Korakonero (Bilde 1999, 227 ff.).

† **Γιώργος Δεσπίνης**, Πλακούντες ιδιόσχημοι, *EYAIMENH* 15-16 (2014-2015), 121-130.

In der vorliegenden Untersuchung wird das Deutungsproblem behandelt, das die Darstellungen auf einer Gruppe von Weihreliefsaufwerfen, die aus Attika stamen und sehr wahrscheinlich alle ins 4. Jahrhundert v. Chr. zu datieren sind. Auf diesen Reliefs sind ein, zwei oder dreigleichenartige Motive nebeneinander dargestellt, die aus zwei sich X-förmigkreuzenden, schwacheingetieften Elementen bestehen. Auf den abgerundeten Enden erkennt man in Relief dargestellte oder eingeritzte Mondsicheln und auf dem Kreuzungspunkt einen plastischen Knopf.

S.A. Koumanoudis erwog in seiner 1862 erschienenen Publikation eines dieser Reliefs, das eine Weihinschrift für Demeter und Kore besitzt, dass hier eine Art von Backwerk dargestellt sein könnte, ein Vorschlag, dem die jüngere Forschung mit Zurückhaltung gegenüber tritt. Verf. stimmt Koumanoudis dagegen zu und erkennt in den Reliefdarstellungen ein Backwerk, das in der antiken Literatural *κρηπίδες* bezeichnet wird. Bei Polydeukes und Hesychios ist überliefert, dass diese *κρηπίδες* eine den Schuhsohlenähnliche Form besaßen, von denen sich auch der Name herleitet. Die Kuchen bestanden aus Mehl und Honig und waren *ἔγχυτοι*, was bedeutet, dass der Teig in Formen gegossen wurde. Nach dem sie aus der Form genommen worden waren, wurden sie vor dem Ausbacken über Kreuz angeordnet und an den Enden mit den Mondsicheln so wie auf dem Kreuzungspunkt mit einem Knopf versehen. Wie Polydeukes berichtet, wurde das Backwerk in Stücke gebrochen und zusammen mit Geflügelbrühe verzehrt. Auf das Gebäck wurde auch auf Holzkohlen feuergegrilltes Geflügel gelegt, das alserstes verspeist wurde. Für die eigenartige Kombination von süßem Backwerk mit Geflügelbrühe verweist Verf. auf ein modern griechische Süßigkeit, zu deren Zutaten neben Mehl, Zucker und Milch auch gekochtes Hühnerfleisch gehört.

Eleni K. Tziligkaki, A quarry-mark from ancient Thera, *EYAIMENH* 15-16 (2014-2015), 131-148.

Ένα λιθουργικό σήμα από την αρχαία Θήρα. Οι επαφές μεταξύ Κρήτης και Θήρας κατά την ανατολιζουσα και αρχαϊκή περίοδο, επιβεβαιωμένες από τον Ηρόδοτο, την κεραμική και τη γλυπτική, ενισχύονται επιπλέον από δύο «λιθουργικά σήματα» σε λατομεία των δύο νησιών. Ένα λατομικό σήμα στον τύπο του Παραθύρου ή της Πύλης είχε χαραχθεί σε λατομείο του 7^{ου} αι. π.Χ. στο όρος Προφήτης Ηλίας στη Θήρα. Ο αρχαϊκός χαρακτήρας της θέσης σε συνδυασμό με την παντελή απουσία του τύπου του Παραθύρου στο σύνολο των λιθουργικών σημάτων του ΥΜ Ι οικισμού του Ακρωτηρίου, αποκλείουν την πιθανότητα μινωικής χρονολόγησης. Υπ' αυτήν την έννοια, στην παρούσα εργασία υποστηρίζεται ο αρχαϊκός χαρακτήρας στο τμήμα του λατομείου «Στα Σκαριά» Παλαικάστρου Κρήτης, στο οποίο είναι χαραγμένο ένα λατομικό σήμα επίσης στον τύπο του Παραθύρου. Δεν είναι πρωτοφανής άλλωστε η επιβίωση συμβόλων της Εποχής του Χαλκού στην αρχαϊκή περίοδο. Αυτά τα λατομικά σήματα θα μπορούσαν να ερμηνευθούν ως ενδείξεις μιας κομπανίας χτιστών, οι οποίοι μετακινούνταν από μέρος σε μέρος κατά παραγγελία. Παράλληλα προσφέρονται από την Αθήνα του 4^{ου} αι. π.Χ. αλλά και από τα «μπουλούκια» των παραδοσιακών χτιστών στην ηπειρωτική Ελλάδα από τον 18^ο αιώνα έως τα μέσα της δεκαετίας του '60. Μια πιθανή θαλάσσια διαδρομή μεταξύ της Θήρας του 7^{ου} αι. π.Χ. και των ανατολικών ακτών της Κρήτης απηχείται στον Ηρόδοτο (4.151-152). Αρχαϊκά μαρμάρια γλυπτά από τη Θήρα με επιρροές από την ανατολιζουσα γλυπτική της Κρήτης, θηραϊκή κεραμική στην Κρήτη σε θέσεις εγγύς κοιτασμάτων λευκού μαρμάρου, και οι εμπορικές επαφές της Θήρας με την Αξό, η επικράτεια της οποίας εμφανίζει μαρμαροφορία, συμπληρώνουν την εικόνα της κινητικότητας Κρητών γλυπτών και αρχιτεκτόνων κατά τον 7^ο και 6^ο αι. π.Χ.

numbers— whereas they refer to catalogue numbers. This arrangement can be said to be a trifle confusing. Overall, one may say that the layout is neither organised nor helpful.

Under the aforementioned conditions, one wonders whether reprinting the original publication, without substantial updating, was indeed worthwhile, especially in view of the fact that the original is readily available on-line, to read or to download in pdf format.

Table of Contents

Foreword. List of plates Abbreviations. Introduction 1. Vases found at Alcácer do Sal 2. Vases acquired abroad. Mycenaean No. 1 Geometric No. 2 Corinthian Nos 3-5 Cypriot No. 6 Attic Black-figure Nos 7-17 Attic White lekythoi Nos 18-21 Attic Red-figure Nos 23-32 Attic Plain Black Nos 33-38 Italiote Nos 39-41 Apulian No. 42 Paestan No. 43 Campanian Nos 44-45 Cumaean No. 46 Hellenistic Nos 47-49 Roman No. 50. Bibliography. Index I — Ancient authors quoted. Index II — Modern Authorities. Index III — Painters, Groups. Greek Vases in Portugal. A New Supplement. Plates.

Dr. Anthi Dipla

anthidipla@tutors.eap.gr

Hans v. Mangoldt, *Makedonische Grabarchitektur. Die Makedonischen Kammergräber und ihre Vorläufer*, Band I: Text, Band II: Tafeln und Karten, Tübingen-Berlin 2012.

Το νέο στοιχείο που προσκομίζει στο δίδυμο (κείμενο-πίνακες και χάρτες) καλοτυπωμένο σύγγραμμα του ο Hans v. Mangoldt (διατριβή) με αντικείμενο τους λεγόμενους (θαλαμωτούς) Μακεδονικούς τάφους (με καμαρωτή οροφή) είναι ότι μέσα σε 441 σελίδες κειμένου (συμπεριλαμβάνονται και τα ευρετήρια κλπ.), 8 χάρτες και 146 πίνακες φωτογραφιών, ο συναξιαριστής συγγραφέας αποπειράται (και τελικά το κατορθώνει) με εντυπωσιακό τρόπο και με αξιοσημείωτη μεθοδικότητα, να συγκεντρώσει σε ένα πλήρη περιγραφικό κατάλογο, το σύνολο κατά πως φαίνεται των απανταχού στον αρχαίο κόσμο εντοπισθέντων χαρακτηριστικών μνημείων της συγκεκριμένης κατηγορίας. Ταυτόχρονα επιχειρείται και το εγχείρημα της ομαδοποίησης σε ξεχωριστή ενότητα, όσων προδρομικών μορφών του τύπου ο συγγραφέας υποστήριξε την ύπαρξη, ασχέτως του εντοπισμού μνημείων –αρχαιότερων της εμφάνισης των μακεδονικών τάφων–, στα οποία η επί μέρους χρήση (και γνώση) του τόξου είναι εμφανής και πρόδηλη. Το όλο έργο επιτυγχάνεται με την λεπτομερή και τελειοθηρική τρόπον τινά αποδελτίωση πλήθους εντύπων, άρθρων και μονογραφιών σε διάφορες γλώσσες– έως και δυσεύρετων– ακόμη και όσων ειδαν το φως της δημοσιότητας σε εντελώς πρόσφατους χρόνους. Οπωσδήποτε το νέο δημοσίευμα έρχεται να αντικαταστήσει στο διεθνή χώρο οποιαδήποτε σύνθεση του θέματος κατά το παρελθόν που σκοπό της είχε την συγκέντρωση και το σχολιασμό της σχετικής πληροφόρησης.

Οι παρατηρήσεις που θα μπορούσε να διατυπώσει ο καλόβουλος κριτικός αναφορικά με το σύγγραμμα του Hans v. Mangoldt (στο εξής, HvM) συνοψίζονται στα εξής ολίγα πλην όμως καίρια, πιστεύω. Σκέψεις στις οποίες καταλήγει ο αναγνώστης μετά τη σφαιρική αξιολόγηση των παρατιθεμένων.

Σωστά παρατηρείται στο έργο, ότι εκτός από ελάχιστες περιπτώσεις μνημείων (στο μακεδονικό χώρο) που κατά τον HvM αποτελούν προδρομικές μορφές της κατηγορίας [αίφνης ο τάφος της Κατερίνης (σελ. 53-55, A10), ο τάφος της Ευρυδικής (σελ. 291-294, B135)], η πληθώρα των αρχιτεκτονημάτων, τουλάχιστον των πολυπληθέστερων του μακεδονικού χώρου, χρονολογείται (από μέρους των ανασκαφών και των λοιπών ερευνητών) στον προχωρημένο 4^ο αι. π.Χ. και στις αρχές του επόμενου. Δεν παρέχεται, ωστόσο, από τον συγγραφέα ικανοποιητική εξήγηση της εμφάνισης και διάδοσης του φαινομένου, ως πολιτισμικού αγαθού. Όπως και δεν αιτιολογείται με ισχυρά κριτήρια η ύπαρξη, από αυτή την άποψη, προδρομικών του τύπου μνημείων και η εν γένει ουσιαστική διαφοροποίησή τους από τα υπόλοιπα του καταλόγου.

Εξετάζοντας, λοιπόν, τα δεδομένα στην επικράτεια του μακεδονικού βασιλείου, η εικόνα που σχηματίζεται από τη γεωγραφική κατανομή των μνημειακών τάφων (μακεδονικών, κατάγραφων συνήθως) και των πλούσιων κιβωτιόσημων ταφών (με εντυπωσιακά ευρήματα, όπου αυτά διασώθηκαν) έρχεται να ταυτισθεί με εκείνη από τη διάσπρωση των νομισματικών θησαυρικών συνόλων (θησαυροί): η πλειονότητα των περιπτώσεων απόκρυψης εντοπίζεται στους χώρους της Αμφιπόλεως, της περιοχής των Σερρών και της Χαλκιδικής (Κασσάνδρεια) για τους χρυσούς στατήρες (ενίοτε και τους διπλούς στατήρες) και στις περιοχές της Βοττιαίας, της Μυγδονίας και του Ανθεμούντος για τα αργυρά τετράδραχμα.⁵ Η διαπίστωση, τόσο για τις θέσεις εντοπισμού των πολύχρυσων τάφων όσο και των σημείων εύρεσης νομισματικών θησαυρικών συνόλων (Κάτω Μακεδονία και Νέες χώρες), επιβεβαιώνεται από την έλλειψη ή την υποτονική ύπαρξη αντίστοιχων περιπτώσεων στις περιοχές της Άνω Μακεδονίας. Και τούτο επειδή, πιθανότατα, η πλειονότητα των ευκατάστατων *Εταιρών* (και των *ασθεταιρών* από την Άνω Μακεδονία), κατόχων τόσο ρευστού πλούτου, όσο και ακίνητης και εγγείου περιουσίας στις πατρίδες τους, παρεπιδημούσαν για μεγάλα διαστήματα στη μακεδονική αυλή της Πέλλας, στην περιοχή της οποίας και τελικώς ετάφησαν.

Ως γνωστό, ο Φίλιππος Β' είχε διαιρέσει το βασίλειό του σε δώδεκα (πιθανότατα) στρατολογικές περιφέρειες που αντιστοιχούσαν σε γεωγραφικά διαμερίσματα. Παραδίδονται, κυρίως για την περίοδο βασιλείας του Αλεξάνδρου Γ' την προ της εκστρατείας, έξι τάξεις *νεξεταιρών* από την Ελίμειαν, την Τυμφαίαν, την Ορεσιτίδα-Λυγκησιτίδα κλπ. –δηλαδή από περιοχές όπου κυριαρχούσαν οι εθνικές ενότητες (tribes), χωρίς να απουσιάζουν και τα αστικά κέντρα (πρβλ. *ασθέταιροι*)– και οκτώ ίλες *Εταιρών* υπέων από την Αμφίπολιν, την Βοττιαίαν, τον Ανθεμούντα, την Απολλωνίαν και την Λευγαίαν (;) [=Αλεβαίαν (;) Ελιμείας]–δηλαδή από περιοχές με έντονο το αστικό στοιχείο που ενπολλοίς συνιστούσαν την καρδιά του παλαιού βασιλείου.⁶ Ο αριθμός των τελευταίων αυτών κυμαίνεται από 800 στα χρόνια του Φιλίππου, έως 2.800 στα χρόνια του Αλεξάνδρου, ο οποίος στον πρωταρχικό αριθμό είχε προσθέσει και επιήλυδες, νοτιοέλληνες και ασιανούς.⁷

Εύλογο προβάλλει, επομένως, το συμπέρασμα ότι το συχνότατα κατάγραφο υπόγειο ταφικό μνημείο, το γνωστό με την επωνυμία «Μακεδονικός τάφος», συνιστά, οπωσδήποτε, δείγμα οικονομικής ευμάρειας του κατόχου αλλά και της κοινωνικής θέσης, στην οποία αυτός ανήκε. Οπότε, η κατασκευή ποικίλλει κατά περίπτωση σε διάκοσμο, εξωτερικό και εσωτερικό, σε όγκο και μέγεθος ανάλογα με τις δυνατότητες του εντολοδόχου.⁸ Εν πάση περιπτώσει, ο σχετικός τύπος αποτελεί σήμα κατατεθέν του μακεδονικού βασιλείου και των περιοχών στις οποίες αυτό είχε επιρροή ή είχε εγκαταστήσει προκεχωρημένα φυλάκια.

Η διεπιστημονική εξέταση των κειμένων της αρχαιότητας, των πολιτισμικών καταλοίπων (cultural materials), κινητών και ακινήτων (κτηρίσματα, μνημεία), των επιγραφικών μαρτυριών και των νομισματικών ενδείξεων, παραπέμπουν σε μια ήκιστα τυχαία ταφική πρακτική (και όχι μόνο) επίδειξης πλούτου και επιζήτησης υστεροφημίας του γένους που διακατείχε τους υπηκόους του μακεδονικού βασιλείου (κυρίως αυτούς) αλλά και τους συμμάχους-μισθοφόρους τους.⁹ Με τον πλούτο που συναποκόμισαν από τη μυθική Ανατολή, κατά κύριο λόγο.

⁵ I. Touratsoglou, «Back to the Future. Alexander the Great's Silver and Gold in the Balkans. The Hoard Evidence», στο *Coins of Macedonia and Rome, Essays in Honour of Charles Hersh*, London 1988, 71-101.

⁶ N.G.L. Hammond, *Alexander the Great, King, Commander and Statesman*, Melksham, Wiltshire 1994, 9, εικ. 1.

⁷ Βλ. εκτενέστερα για το όλο θέμα και την εποχή, σε πολυεπίπεδη θεώρηση, I. Τουράτσογλου, *Συμβολή στην οικονομική ιστορία του βασιλείου της αρχαίας Μακεδονίας (6ος-3ος αι. π.Χ.)*, Αθήνα 2010, 128κκ.

⁸ H. Brecoulaki, *La peinture funéraire de Macédoine. Emplois et fonctions de la couleur, IVe-IIe s. av J.-C.*, Athènes 2006.

⁹ Για τους Θράκες Οδρύσες βλ. E. Zimi, «Macedonian and Thracian Evidence: interaction and mutual influences in the 4th century», στο M. Lazarov, Ch. Angelova (επιμ.), *Thracia pontica* VI,1, 385-403.

Σε αυτόν τον κόσμο των εκλεπτυσμένων και πολυσυλλεκτικού χαρακτήρα κατασκευών, με την εκείθεν του Αιγαίου σοφία, αφενός, και τα επιτεύγματα των νοτιοελλήνων, αφετέρου, σε αρμονική σύζευξη για πρωτότυπες πολύχρωμες δημιουργίες, αγλάισμα των θεών του επέκεινα απείρου, η τυποποίηση των κατόψεων και της ανωδομής των τελευταίων κατοικιών των συντρόφων του στρατηλάτου Αλεξάνδρου (αλλά και των μεταγενεστέρων ακολούθων), και η κατηγοριοποίηση σε υπο-ομάδες (π.χ. διθάλαμοι, μονοθάλαμοι κλπ), θα ήταν κάτι άνευ σημασίας και ελάχιστα επωφελές για τη έρευνα. Πολύ περισσότερο τη στιγμή που τα υπόγεια κτίσματα, πέραν των κοινών, τρόπον τινά, για όλες τις συγκεκριμένες κατασκευές τυποποιημένων στατικών προδιαγραφών και τεχνικών λύσεων, εκφράζουν μια (διαφορετική πάντα) παιγνιώδη ελευθερία διακοσμητικής σύλληψης, ευθέως ανάλογη προς την έκπληξη από την εντύπωση που θα είχαν προκαλέσει στον εκάστοτε νεκρό πια κάτοχό τους, τα θαύματα και τα επιτεύγματα που βίωσε όταν αυτός, εν ζωή, βρέθηκε στο βασίλειο του Δαρείου, «πλούσιος εκ πενήτων...».

Είναι, επομένως, πολύ φυσικό η κατά τον ΗνΜ ομάδα των πρώιμων χρονολογικά μακεδονικών τάφων στο μακεδονικό χώρο –πρώιμων με βάση ορισμένα κινητά ευρήματα και ασαφείς αρχιτεκτονικούς κανόνες– να δημιουργεί προβλήματα σειραϊκής κατάταξης σε σχέση με τα υπόλοιπα γνωστά της κατηγορίας του αυτού πολιτισμικού περιβάλλοντος της εποχής, στην πλειονότητά τους απότοκα των γενεσιουργών ιστορικών γεγονότων της νέας κατάστασης πραγμάτων. Να αποτελεί απλώς και μόνο διαφοροποίηση (απλή ή και σύνθετη) ενός και του αυτού υποδείγματος (μοντέλου) εκζητημένης αναζήτησης. Ήδη η St. Miller, *Hellenistic Macedonian Architecture. Its Style and Painted Ornamentation* (ιδ. διατριβή Bryn Mawr College, Ann Arbor 1972), είχε διειδεί τον εκλεκτικισμό και τον πολυσυλλεκτικό, και πέραν οποιουδήποτε κανόνα, χαρακτήρα της Μακεδονικής Αρχιτεκτονικής με πλείστα όσα δάνεια, πολλές φορές ετεροχρονισμένα και προερχόμενα από διάφορες και διαφορετικές μεταξύ τους πηγές, συντιθέμενα, ωστόσο, σε ένα σύνολο –διαφορετικό κάθε φορά. Διαπίστωση εν πολλοίς αποτρεπτική στον καθορισμό ενός καθοριστικού κανόνα (modulus) με στενές χρονολογικές προδιαγραφές.

Το πόσο επισφαλείς αποβαίνουν ως εκ τούτου οι προταθείσες από τους κατά περίπτωση ανασκαφείς χρονολογήσεις ορισμένων από τα μνημεία (χρονολογήσεις ανεπιφύλακτα αποδεκτές σχεδόν στην ολότητά τους από τον ΗνΜ), καταφαίνεται, εκτός από την επίκληση των αρχιτεκτονικών αρχών, και από τις ερμηνευτικές προσεγγίσεις των κτερισμάτων.

Έτσι, ο Μ. Ανδρόνικος, Μακεδονικοί Τάφοι, στο R. Ginouves (επιμ.), *Η Μακεδονία. Από τον Φίλιππο Β΄ έως τη Ρωμαϊκή κατάκτηση*, Αθήνα 1993, 156-161 και ιδιαιτ. 161, χρονολογεί τον λεγόμενο «τάφο της Ευρυδικής» περί το 340 π.Χ. βασιζόμενος στα κινητά ευρήματα: δύο μεγάλες αρυβαλλοειδείς λήκυθοι, εκ των οποίων η μία του «ζωγράφου των Ελευσιών» και (έξω από τον τάφο, προερχόμενο προφανώς από το εσωτερικό του) όστρακο από παναθηναϊκό αμφορέα επί άρχοντος Λυκίσκου (344 π.Χ.). Αφού εκ των προτέρων είχε προφανώς αποκλεισθεί η περίπτωση τα συγκεκριμένα να αποτελούν οικογενειακά κειμήλια (πρβλ. αντίστοιχα ευρήματα από τον λεγόμενο τάφο του Φιλίππου Β΄ στη Βεργίνα).

Ωστόσο, δικαίως η K. Romiropoulou, στο K. Romiropoulou, H. Brecoulaki, «Style and Painting Techniques on the Wall Paintings of the Tomb of the Palmettes at Lefkadia», στο M. Tiberios, D. Tsiafakis (επιμ.), *Color in Ancient Greece. The Role of Color in Ancient Greek Art and Architecture, 700-31 BC*, Thessaloniki 2002, 107-115 και ιδιαιτ. 108, υποσ. 2, παρατηρεί ότι «the tomb of Katerini (AAA 13, 1981, 198-209) and the so-called 'Tomb of Eurydiki' in Vergina considered to be the oldest ones discovered up to now, would also be dated to this period (δηλ. between third quarter of the 4th and the first quarter of the 3rd century BC) after a re-examination of their finds». Και ακριβώς, εις επίρρωση της άποψης, η Β. Σταματοπούλου, Πολυτελής υποσκευή από τη Μακεδονία, στο Δ. Τριαντάφυλλος, Δ. Τερζοπούλου (επιμ.), *Αλογα και άμαξες στον αρχαίο κόσμο. Πρακτικά επιστημονικής συνάντησης, Ορεσιάδα 30 Σεπτεμβρίου 2006*, Ορεσιάδα 2010, 231-253, ιδιαιτ. 235 και 246-247, πραγματευόμενη τα πολύχρυσα κτερίσματα του τάφου της Κατερίνης σε σχέση με χρονολογημένα ομοειδή από τη Θράκη, καταλήγει στη

χρονολόγηση του μνημείου της Κατερίνης στο τελευταίο τρίτο του 4ου αι. π.Χ. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, το νόμισμα του Αμόντα Γ΄ (394-370 π. Χ.) στο εσωτερικό του τάφου της Κατερίνης, κυρίως αυτό, βάσει του οποίου («όσο και των κεραμικών ευρημάτων») η ανασκαφείας (ΑΑΑ 13, 1981, 198-209) αλλά και ο Μ. Ανδρόνικος, «Μακεδονικοί Τάφοι», στο R. Ginouves (επιμ.), *Η Μακεδονία. Από τον Φίλιππο Β΄ έως τη Ρωμαϊκή κατάκτηση*, Αθήνα 1993, 148-149 χρονολογούν «με ασφάλεια» το μνημείο «πριν από τα μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ.», αποτελεί στην πραγματικότητα καταπεπωτός στοιχείο από τον περιβάλλοντα χώρο που παρεισέφρυνε από το ρήγμα στην οροφή του τάφου. Το αυτό, μάλιστα, ισχύει και στην περίπτωση του λεγομένου «τάφου του Ρωμαίου» στη Βεργίνα.¹⁰

Η περίπτωση του συγγράμματος του ΗνΜ αποτελεί ένα ευπρόσδεκτο και χρησιμότερο δείγμα σοβαρής εργασίας, η οποία ωστόσο χαρακτηρίζεται από μίαν έντονη τεχνοκρατική διάθεση και μονόπλευρη προσκόλληση στα επί μέρους δεδομένα του πεδίου έρευνας –όπως εξάλλου συμβαίνει με κάθε βάση δεδομένων, όταν αυτή αποβαίνει αυτοσκοπός. Δεν πρέπει να λησμονείται, πως η αρχαιολογική επιστήμη δεν ικανοποιείται απλώς και μόνο με την παράθεση πρακτικών στοιχείων, απαραίτητων για την κατανόηση του υπό μελέτη αντικειμένου. Έστω και υπό μορφή κατηγοριοποιημένων κάτω από οποιονδήποτε τίτλο στοιχείων. Η προσέγγιση του απώτατου παρελθόντος, μεταξύ άλλων, βασίζεται, και στη μεθοδική συγκέντρωση των αρχαιολογικών ευρημάτων, αυτών που ο επιστημονικός κόσμος αποκαλεί πολιτισμικά κατάλοιπα (cultural materials). Αυτά που συνιστούν σε κάθε περίπτωση το υπόβαθρο και τον καμβά κάθε σύνθεσης προκειμένου να καταστεί ανάγλυφος ο πολιτισμικός περίγυρος και αναδειχθούν τα ιστορικοπολιτικά γεγονότα που τον προκάλεσαν.

Τώρα που οι ερευνητές διαθέτουν ένα αξιόπιστο, όσο και πλήρες, εγχειρίδιο-σύνταγμα των απανταχού στον αρχαίο κόσμο μακεδονικών τάφων, τώρα θα διερευνηθούν αποτελεσματικότερα και πειστικότερα τα όσα προβλήματα θέτει το ποικίλο και δυσερμήνευτο υλικό της μακεδονικής ταφικής αρχιτεκτονικής. Ας είμαστε, λοιπόν, ευγνώμονες προς τον συγγραφέα που διευκόλυνε την περαιτέρω έρευνα.

Δρ. Ιωάννης Π. Τουράτσουλου
ioannis.touratsoglou@gmail.com

G.F. La Torre, *Sicilia e Magna Grecia. Archeologia della colonizzazione greca d'Occidente* [Manuali Laterza, 314], Roma-Bari, editore Laterza, 2011. Pp. XIII+409 [ISBN: 978-88-420-9511-8]

Inserito nella collana dei *Manuali*, esce per l'editore La Terza il volume dedicato all'archeologia della colonizzazione greca dell'Italia meridionale e della Sicilia a firma di Gioacchino Francesco La Torre. Nella sua *prefazione* (pp. V-X), Mario Torelli, sottolineando la felice scelta dei dati inclusi nel manuale, molti dei quali di recentissima acquisizione come dimostra la bibliografia usata, non manca di elogiare lo stile semplice e asciutto e la competenza dell'autore nell'affrontare il difficile tema della "romanizzazione" della Magna Grecia.

Nella sua *introduzione* (pp. XI-XIII), l'A. stesso pone l'accento sul carattere manualistico del volume rivolto soprattutto agli studenti universitari per facilitare l'approccio dei quali, si è scelto di dividere la trattazione in due parti: la prima riservata alla storia, dall'arrivo dei coloni alla

¹⁰ Βλ. Κ.Α. Ρωμαίος, *Ο Μακεδονικός τάφος της Βεργίνας*, Αθήναι 1951, 48 (σελ. 271-273, Β127): «Εντός του τάφου μαζεύτηκαν εκτός μερικών οστράκων με καλό αττικό γάνωμα και τρία κορινθιακά κομματάκια τον 6^ο αι. π.Χ., που αδύνατο είναι να 'ησαν μέσα με χώματα εξωτερικά. Τα παράδοξα ευρήματα είναι 1) κομμάτι κορινθιακού αρνιβάλλον με πτερωτό τρέχοντα δαίμονα, 2) σύντριμμα καλής παλαιάς τεχνικής –υπόλευκος ηηλός με λείο επίχρισμα πιθανώς από αγγείο σε σχήμα υποδήματος και 3) κομμάτι κορινθιακού σκύφου μικρότατο».